

ἐπισυνάπτεται καὶ ὁ αἰτιώδης λόγος· ὥστε δύναται πᾶν εἶδος συλλογισμοῦ νὰ γίνῃ ἐπιχείρημα. Π. χ.

Μέστι Κ, διότι Μ ἐστι Χ.
Υ ἐστι Μ

Ὁ ἐπιμελής ἀξίος σεβασμοῦ ἐστίν,
ἐκπληροῖ γὰρ τὸ ἑαυτοῦ καθήκον.
ἄλλ' ὁ Γεώργιος ἐστίν ἐπιμελής.

ἄρα Υ ἐστι Κ.

ἄρα ὁ Γεώργιος ἀξίος σεβασμοῦ ἐστίν.

Ἡ αἰτιολογοῦσα πρότασις, ἐνθυμηματικὸν συλλογισμὸν ἀποτελοῦσα μετὰ τῆς μεθ' ἧς συνάπτεται, δύναται ν' ἀναλυθῆ ὡς ἐξ ἧς·

Ὁ τὸ ἑαυτοῦ καθήκον ἐκπληρῶν ἀξίος σεβασμοῦ ἐστίν.
ἄλλ' ὁ ἐπιμελής ἐκπληροῖ τὸ ἑαυτοῦ καθήκον.

ἄρα ὁ ἐπιμελής ἀξίος ἐστίν σεβασμοῦ.

Τὸ ἐπιχείρημα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐδήλου διαλεκτικόν· τινὰ πειραστικὸν συλλογισμὸν καὶ ἦτο ἐν χρήσει ἰδίως ἐν τοῖς ἐριστικοῖς λόγοις¹

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

§ 34 Περὶ μεθόδων καθόλου·

Μεθοδολογία, ἐκ τοῦ μέθοδος² παραγομένη, λέγεται τὸ.

¹ «Ἐστὶ δὲ φιλοσόφημα μὲν συλλογισμὸς ἀποδεικτικὸς, ἐπιχείρημα δὲ συλλογισμὸς διαλεκτικὸς» (Ἀριστ. Τοπ. 8, 11).— «Ἐστὶ δὲ διαλεκτικὴ πειραστικὴ περὶ ὧν ἡ σοφία γνωριστικὴ» (Ἀριστ. Μετὰ τὰ φυσ. 4.2).

² Μέθοδος καθόλου εἶναι ὁ κατὰ ῥητούς τινὰς κανόνας ὀριζόμενος τρόπος τοῦ πράττειν τι ἢ ποιεῖν ἢ ἐρευνᾶν κτλ. Ἐνταῦθα δὲ μέθοδον ἐννοοῦμεν τὸν κατὰ ῥητούς τινὰς κανόνας ὀριζόμενον τρόπον τοῦ συνδέειν πρὸς ἀλλήλας εἰς ἓν ὅλον τὰς ἐν τῇ συνειδήσει πρότερον χωριστὰς καὶ διεσπαρμένας παραστάσεις πρὸς ὀρθὴν ἔποψιν καὶ βεβαίαν γνῶσιν ἀπασῶν.

μέρος εκείνο τῆς λογικῆς, ὅπερ ἐκτίθησι τοὺς ἐκ τῶν θεμελιωδῶν νόμων τοῦ διανοεῖσθαι συναγομένους κανόνας, καθ' οὓς τὰ στοιχεῖα τοῦ διανοεῖσθαι, ἤτοι αἱ ἔννοιαι, αἱ κρίσεις καὶ οἱ συλλογισμοί, συναπτόμενα ἀπαρτίζουσιν ἓν ὅλον, ἤτοι σειρὰν συνεχομένων διανοημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς λογικῆς συναφείας τῶν στοιχείων τοῦ διανοεῖσθαι παράγονται αἱ γνώσεις, ἐκ δὲ τῆς συστηματοποιήσεως τῶν ὁμοειδῶν ἀληθῶν γνώσεων παράγεται ἡ ἐπιστήμη, ἔπεται ὅτι ἡ μεθοδολογία ἐκτίθησι τὸν γενικὸν τύπον πάσης ἐπιστήμης, ἤτοι τοὺς γενικοὺς κανόνας, καθ' οὓς ἀνοικοδομεῖται ἐπιστημονικόν τι σύστημα¹.

Ἐν τῇ ἀναπτύξει πάσης ἐπιστημονικῆς ὕλης δύο τρόποι ἢ μέθοδοι ὑπάρχουσιν, ἤτοι ἡ ἀναλυτικὴ καὶ ἡ συνθετικὴ. Καὶ ἡ μὲν ἀνάλυσις διὰ συγκρίσεως καὶ ἀφαιρέσεως χωρεῖ ἀπὸ τῶν διὰ τῆς πείρας δεδομένων, ἢ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ μερικῶν, εἰς τὰ καθόλου καὶ γενικά, τουτέστιν εἰς τὰς τελευταίας ἀρχάς, τὰς ζωογονούσας τὸ ὅλον². ἡ δὲ σύνθεσις δι' ἀποδείξεως χωρεῖ ἀπὸ τῶν καθόλου καὶ γενικῶν, ἤτοι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, εἰς τὰ καθ' ἕκαστα καὶ μερικά, ἢ εἰς τὰ διὰ τῆς πείρας διδόμενα καὶ καταλαμβάνόμενα, ἐπιβάλλουσα ἀναγκαίως τὴν παραδοχὴν αὐτῶν³. «Ἡ ἀνάλυσις καὶ ἡ σύνθεσις, λέγει ὁ Cöthe, συναποτελοῦσιν, ὡς ἐκπνοὴ καὶ εἰσπνοὴ, τὴν ζωὴν τῆς ἐπιστήμης»⁴.

¹ Ἡ ἐπιστήμη διαφέρει τοῦ συστήματος κατὰ τοῦτο, ὅτι τοῦτο μὲν δηλοῖ ἀπλῶς διοργάνωσιν γνώσεων, ἐκείνη δὲ δηλοῖ ὅτι αἱ γνώσεις αὗται εἶναι καὶ ἀληθεῖς.

² Οὕτως ἀναλυτικῶς προέκυψαν ἐκ διαφόρων μὲν μερικῶν παραδειγμάτων οἱ κανόνες τῆς γραμματικῆς, ἐκ διαφόρων δὲ μερικῶν παραστάσεων αἱ γενικαὶ ἔννοιαι.

³ Οὕτω συνθετικῶς ἐκ μὲν τῶν γενικῶν ἀξιωμάτων πηγάζουσι τὰ μερικά τῆς μαθηματικῆς θεωρήματα, ἐκ δὲ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν κανονίζονται καὶ προσδιορίζονται αἱ τῶν ἀνθρώπων πράξεις.

⁴ Analysis und Synthesis machen beide zusammen, wie Aus- und Einathmen, das Leben der Wissenschaft.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς συστηματοποίησιν οἷας δὴ ποτε ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἀπαιτεῖται τελεία γνῶσις τοῦ βάθους, τοῦ πλάτους καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς, τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ λογικοῦ ὀρισμοῦ, διαιρέσεως καὶ ἀποδείξεως, διὰ τοῦτο καὶ ἡ μεθοδολογία εἰς τρία κεφάλαια διαιρεῖται, ὧν ἕκαστον πραγματεύεται περὶ ἑκάστου τῶν λογικῶν τούτων ἀντικειμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΟΡΙΣΜΟΥ

§ 35. Περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν στοιχείων τοῦ ὀρισμοῦ.

Ὄρισμος (definitio) ἢ λογικὴ διευκρίνησις λέγεται κρίσις κατηγορικῆ, ἐν ἣ ἀναπτύσσεται τὸ βάθος ἐννοίας τινὸς διὰ τῆς ἐνδείξεως τῶν οὐσιωδῶν αὐτῆς γνωρισμάτων. Τὸ οὐσιωδὸς γνῶρισμα ἐννοίας τινὸς ἀναφέρεται εἰς τε τὸ γένος, δι' οὗ αὕτη λαμβάνει τὴν ὀρισμένην αὐτῆς θέσιν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐννοιῶν, καὶ εἰς τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν, δι' ἧς αὕτη διακρίνεται ἀπὸ παντὸς ἑτέρου εἴδους, εἰς τὸ αὐτὸ γένος ἀνήκοντος¹.

¹ «Ἔστι δὲ ὁ ὀρισμός (ὀρισμός) λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι (τὸ βάθος τῆς ἐννοίας) σημαίνων» Ἀριστολ. Τοπ. 4,5.

Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι, ὅπως ὁ Πλάτων ὡς μόνην ἀληθῆ οὐσίαν καὶ τὸ ὄντως ὄν παρεδέχετο τὰς ἰδέας (Πρβλ. καὶ Ψυχολ. σελ. 38), οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ὡς πρώτην οὐσίαν καὶ ὑποστατικωτέραν τῆς αἰσθητῆς παρεδέχετο τὸ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον οὖσιν εἶδος ἢ τὴν μορφήν, ἣν ἀπεκάλει τὸ τί ἦν εἶναι, ἀλλὰ μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ὁ μὲν Πλάτων ἐθεώρει τὰς ἰδέας ἀυποστατάτους καὶ χωριστὰς τῶν καθ' ἕκαστον αἰσθητῶν, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐθεώρει τὰ εἶδη (ἀπερ ὑπάγει εἰς τὸ ἐνεργεῖα εἶναι) ἀχώρισμα τῶν ὧν εἰσιν εἶδη πραγμάτων ἢτοι τῆς ὕλης (ἣν ὑπάγει εἰς τὸ δυνάμει εἶναι). Τὸ εἶδος, ἢτοι ἡ πρώτη καὶ νοητὴ οὐσία, τότε γίνεται κατ' Ἀριστοτέλην πραγματικὴ οὐσία, ἐπειδὴν διαμορφώσῃ τὴν ὕλην ἢτοι ἐνσωματωθῇ (Μεταφ. Ζ, 3. 7. Α, 3. Ζ, 11. Η. 1). Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὀ-

Ὅριζω λοιπὸν ἔννοιάν τινά σημαίνει προσδιορίζω τὸ προσε-
χέστερον αὐτῆς γένος καὶ τὴν εἰδοποιὸν διαφοράν. Π. χ. ἄν-
θρωπός ἐστι ζῶον (γένος) λογικόν (εἰδοποιὸς διαφορά). Ἐν-
τεῦθεν συνάγεται ὅτι μόνον αἱ σύνθετοι ἔννοιαι, αἱ βάθος
ἔχουσαι, δύνανται νὰ ὀρισθῶσιν.

§ 36. Περὶ τῶν εἰδῶν τοῦ ὀρισμοῦ.

Οἱ ὀρισμοὶ ἀναφέρονται ἢ εἰς τὸ ὄνομα ἢ εἰς τὸ πρᾶγμα¹
ἔννοιᾶς τινός². ἐντεῦθεν ὑπάρχουσι δύο εἰδῶν ὀρισμοί, ἢτοι
ὁ ὀνομαστικός καὶ ὁ πραγματικός (ἢ οὐσιώδης). Καὶ ὀνομαστι-
κὸς μὲν ὀρισμὸς λέγεται ἐκεῖνος, δι' οὗ ὀρίζεται ἔννοιά τις
κατ' ὄνομα, ἢτοι διὰ τῆς ἐξηγήσεως τῆς σημασίας τοῦ ὀνό-
ματος. Π. χ. ὀργανικὸν σῶμα λέγεται τὸ συνιστάμενον ἐκ
διαφόρων ὀργάνων. Φιλοσοφία ἐστὶ σοφίας φιλία. Δικαιολο-
γία ἐστὶν ἐπιστήμη περὶ δικαίου. Μεταφυσικὴ ἐστὶν ἐπιστή-
μη τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ κτλ. Ὁ ὀνομαστικὸς ὀρισμὸς, κατα-
χρηστικῶς ὀνομαζόμενος ὀρισμὸς, ὡς μὴ ὀρίζων τὴν οὐσίαν,
εἶναι ὠφελιμώτατος· διότι, ὀρίζων τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόμα-
τος ἔννοιᾶς τινός, προφυλάσσει ἀπὸ πάσης συγχύσεως, δυνα-
μένης νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς διαφόρου ἐρμηνείας τοῦ τῆς ἔννοιᾶς
ὀνόματος.—Πραγματικὸς δὲ ἢ οὐσιώδης ὀρισμὸς λέγεται ἐκεῖ-

ρισμὸς κατὰ τε τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη εἶναι ἔκφρασις τοῦ
καθόλου ἢ τῆς νοητῆς τῶν ὄντων οὐσίας καὶ ἐκφράζει τὸ ἀμετάβλη-
τον καὶ οὐσιώδες, διὰ τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης ἐκάλει τὸν ὀρισμὸν ὄρον,
τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνοντα (ἐν Τοπ. 1, 5 Μεταφ. Ζ, 5. 11.
Η, 1.), ἢτοι παριστῶντα τὸ βάθος τῆς ἔννοιᾶς πράγματός τινος, ἐν ᾧ
κεῖνται τὰ οὐσιώδη αὐτοῦ στοιχεῖα, τὸ γένος καὶ ἡ εἰδοποιὸς διαφορά.
Διὸ ὁ αὐτὸς Ἀριστοτέλης λέγει ἀλλαχοῦ· «ὀρισμὸς ἐκ γένους
καὶ διαφορῶν ἐστίν» (Τοπ. 1, 8).

¹ Πρᾶγμα κατὰ τὴν εὐρυτάτην τῆς λέξεως σημασίαν λέγεται
πᾶν τῆς νοήσεως ἀντικείμενον· ἐν στενωτέρᾳ δὲ σημασίᾳ δηλοῖ (ὡς
ἐνταῦθα) τὴν οὐσίαν ἀντικειμένου τινός ἢ ἔννοιᾶς.

² «Ὁ ὀριζόμενος, δείκνυσιν ἢ τί ἐστίν ἢ τί σημαίνει τοῦ ὀνομα»
(*Ἀναλ. Ὑστ. 27).

(Α. ΣΠΑΘΑΚΗ, ΛΟΓΙΚΗ).

νος, δι' οὐ ὀρίζεται ἔννοιά τις πράγματι ἦτοι κατ' οὐσίαν. Οἱ πραγματικοὶ ὀρισμοὶ εἶναι οἱ κυρίως ἐπιστημονικοὶ ὀρισμοί, οἱ παρέχοντες ἡμῖν γνῶσιν βεβαίαν πράγματός τινος, ἣν ἐπιδιώκει πᾶσα ἐπιστήμη. Τοιοῦτος πραγματικὸς ὀρισμὸς εἶναι ὁ τοῦ ἀνθρώπου (*ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικόν*) 15-2-10)

Ὁ ὀρισμὸς κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ εἶναι καὶ λέγεται α') ἀναλυτικὸς μὲν, ὅταν ἐν αὐτῷ ἀναλύηται, τουτέστιν ἀναπτύσσεται δεδομένη τις ἔννοια εἰς τὰ οὐσιώδη αὐτῆς γνωρίσματα (π. χ. *κύκλος ἐστὶ γραμμὴ καμπύλη, ἐπανακάμπτουσα εἰς ἑαυτήν, ἥς πᾶν σημεῖον ἀπέχει ἐξ ἴσου ἀπὸ τινος σημείου, ἐντὸς αὐτῆς κειμένου καὶ κέντρου ὀνομαζομένου*). β') συνθετικὸς δέ, ὅταν ἐν αὐτῷ παράγηται νέα τις ἔννοια διὰ τῆς συνθέσεως ἐτέρων ἔννοιῶν, τὰ οὐσιώδη αὐτῆς γνωρίσματα ἀποτελουσῶν (π. χ. *ἐπιφάνεια ὑπὸ τριῶν εὐθειῶν περατουμένη καλεῖται τρίγωνον*). Κατὰ ταῦτα ἐν τῷ ἀναλυτικῷ ὀρισμῷ τὸ ὀριστέον εἶναι ὑποκείμενον, ἐν τῷ συνθετικῷ, γίνεται κατηγορούμενον. Ὁ συνθετικὸς ὀρισμὸς λέγεται γενετικὸς, ὅταν ἐξηγήῃ τὴν συνθήκην ἢ τὸν τρόπον τῆς γενέσεως τοῦ ὀριστέου πράγματος διὰ τῆς διαδοχικῆς συνθέσεως τῶν ἀναγκαίων καὶ οὐσιωδῶν αὐτοῦ συστατικῶν μερῶν (π. χ. *ὅταν περὶ τι ἀκίνητον σημεῖον περιάγηται ἐν ἴση ἀποστάσει καμπύλη γραμμὴ μέχρι τῆς συμπτώσεως τοῦ πέρατος αὐτῆς μετὰ τῆς ἀρχῆς, γεννᾶται κύκλος*).

§ 37. Περὶ ἀτελῶν ὀρισμῶν.

Ἀτελεῖς ὀρισμοὶ λέγονται οἱ ὀρισμοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν ὀρίζουσιν ἀμέσως τὸ βάθος ἢ τὴν οὐσίαν ἔννοιας τινός, ἀλλὰ παριστῶσιν ιδιότητάς καὶ γνωρίσματα, δι' ὧν αὕτη ἐμμέσως διαγινώσκειται. Τοιοῦτοι ἀτελεῖς ὀρισμοὶ εἶναι οἱ ἐκφραζόμενοι

α') Διὰ τῆς διακρίσεως, τουτέστι τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς διαφορᾶς ἔννοιας τινός ἀπὸ ἐτέρας, συγγενευούσης μετ' αὐτῆς (οἷον τὸ πᾶς διαφέρει τοῦ ὅλος, καθ' ὅτι τοῦτο μὲν λέγε-

ται ἐπὶ ποσότητος συνεχοῦς, ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ ποσότητος διακεκριμένης).

β') Διὰ τῆς περιγραφῆς, ἤτοι τῆς ἀφηγήσεως τοσοῦτων γνωρισμάτων ἐννοίας τινός, ὅσα ἀρκοῦσιν ὅπως δῆποτε πρὸς σχηματισμὸν σαφοῦς αὐτῆς εἰκόνας. Διὰ τοιούτου περιγραφικοῦ ὀρισμοῦ λέγεται ὅτι ὤρισεν ὁ Πλάτων τὸν ἄνθρωπον, εἰπὼν· «*ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον, δίπουν, ἄπτερον*»¹.

γ') Διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ, τουτέστι τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν προεξεχόντων γνωρισμάτων ἐννοίας τινός (οἷον ἡ ἀγάπη πάντα στέργει, πάντα ὑπομένει, οὐδέποτε ἐκπίπτει).

δ') Διὰ τῆς διασαφήσεως, τουτέστι τῆς αἰσθητοποιήσεως ἐννοίας τινός διὰ παραδειγμάτων. Τοιοῦτος ἦτο ὁ καθ' Ἐγγελον ὀρισμὸς τῆς τέχνης· ἤτοι *τέχνη ἐστὶν ἡ δι' αἰσθητοῦ μέσου παράστασις ἰδέας τινός. Ἐνάρετος ἐστὶν ὁ διδούς ἐτέρω τὰ ἑαυτοῦ, ὁ τὸν πλησίον εὐεργετῶν, ὁ συγχωρῶν τὰ τῶν ἄλλων σφάλματα.* κτλ.

ε') Διὰ τῆς κατατάξεως, ἤτοι τῆς τοποθετήσεως ἐννοίας τινός μεταξὺ ἐτέρων, σχέσιν μετ' αὐτῆς ἔχουσῶν (ὡς ἡ φάλαγγα ἀνήκει τοῖς μαστοφόροις. Ἡ δραματικὴ ποίησις εἶναι κρᾶμα ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως).

ς') Διὰ τῆς ἀναπτύξεως, ἤτοι τῆς διὰ πλειόνων ἐξηγήσεως ἐννοίας τινός.

§ 38. Περὶ τῶν κανόνων τοῦ ὀρισμοῦ.

Ὁ τέλειος ὀρισμὸς ὀφείλει νὰ περιέχῃ δύο στοιχεῖα, ἤτοι τό τε ἀμέσως ἢ προσεχέστερον ἀνώτερον γένος, ἐν ᾧ ἀνήκει ἡ ὀριστέα ἐννοία, καὶ τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα, δι' οὗ αὕτη διαστέλλεται ἀκριβῶς πάσης ἄλλης ὁμοταγοῦς ἐννοίας. Κατὰ ταῦτα ὁ τέλειος ὀρισμὸς πρέπει α') νὰ ἦναι ἀνελλιπής, παριστῶν πληρῆς τὸ βάθος ἐννοίας τινός, ἐπομένως περιλαμβάνων

¹ Διὰ τῆς περιγραφῆς ὀρίζονται ἰδίως τὰ τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν ἀντικείμενα.

τὴν τοῦ γένους ἔννοιαν καὶ τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν, καὶ μὴ ἐκφράζων μῆτε πλέον μῆτε ἔλαττον τοῦ δέοντος (οἷος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικόν). β') νὰ μὴ ἀποτελεῖ κύκλον ἢ διαλληλίαν, ὀρίζων διὰ τῆς αὐτῆς ἐννοίας τὸ ὀριστέον (ὡς θερμόν ἐστὶν ὅ,τι θερμαίνει!). γ') νὰ ἦναι ὅσον τὸ δυνατὸν θετικός, περιοριζομένου ὅσον οἷόν τε τοῦ ἀποφατικοῦ στοιχείου, δι' οὗ δηλοῦται οὐχὶ τὸ τί εἶναι, ἀλλὰ τὸ τί δὲν εἶναι (ὡς ἐν τῷ ὀρισμῷ, ἄνθρωπος ἐστὶν οὔτε λίθος, οὔτε ξύλον!). δ') νὰ ἦναι σαφὴς καὶ βραχὺς, ἀπηλλαγμένος εἰκονικῶν καὶ πολυσημάντων ἐκφράσεων (ὡς ἐν τῷ ὀρισμῷ. Θεός ἐστὶ κύκλος, οὗ τὸ μὲν κέντρον πανταχοῦ, ἢ δὲ περιφέρεια οὐδαμοῦ!).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ

§ 39. Περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν στοιχείων τῆς διαιρέσεως.

Διαίρεσις (divisio) λέγεται ἡ διευκρίνησις ἐννοίας τινὸς κατὰ πλάτος, ἢτοι κατὰ τὰ ὑπ' αὐτὴν ὑπαγόμενα εἶδη. Διαίρω λοιπὸν ἔννοιαν τινὰ σημαίνει ἐκδηλῶ τὰς ὑπ' αὐτὴν μὲν ὑπαγομένας, ἀλλήλας δὲ ἀποκλειούσας παραστάσεις. Διὰ τῆς διαιρέσεως κατατέμνεται τὸ γένος εἰς τὰ εἶδη αὐτοῦ¹. Π. χ. τὰ τρίγωνα εἰσὶν ὀρθογώνια, ἀμβλυγώνια καὶ ὀξυγώνια. Ἐν τῷ παραδείγματι τούτῳ παρατηροῦμεν ὅτι τό, ὀρθογώνια, ἀμβλυγώνια καὶ ὀξυγώνια εἶναι εἶδη τοῦ γένους τρίγωνα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εἶδη περιέχουσιν ἐν ἑαυτοῖς πρὸς τῇ ἐννοίᾳ τοῦ γένους καὶ τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν (δι' ἧς διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων), διὰ τοῦτο ταῦτα θεωροῦνται ὡς πρὸς μὲν τὴν τοῦ

¹ «Πᾶν γένος ταῖς ἀντιδιηρημέναις διαφοραῖς διαιρεῖται, καθάπερ » τὸ ζῶον τῷ πεζῷ καὶ τῷ πτηνῷ καὶ ἐνύδρῳ». (Ἄριστ. Τοπ. β, 6).

γένους ἔννοιαν ἴσα πρὸς ἄλληλα, ὡς πρὸς δὲ τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν ἀντίθετα ἀλλήλοις (ἀντιδιηρημένα).

Ἐντεῦθεν ἔπεται α') ὅτι ἡ διαίρεσις, κατ' εἶδος θεωρούμενη εἶναι κρίσις διαζευκτικὴ εἴτε ἐκφέρεται εἴτε δὲν ἐκφέρεται διὰ προτάσεως διαζευκτικῆς· β') ὅτι ἐκείνη μόνη ἡ ἔννοια διαιρεῖται, ἥτις, γένος οὖσα, περιλαμβάνει ὑφ' ἑαυτὴν καὶ εἶδη καὶ ἐπομένως δύναται νὰ διευκρινηθῇ κατὰ τὸ ἑαυτῆς πλάτος. Κατὰ ταῦτα αἱ μερικαὶ παραστάσεις εἶναι ὄντως ἄτομα, ἥτοι λογικῶς ἀδιαίρετοι.

Ἐν ἐκάστη διαιρέσει τρία τινὰ μέρη διακρίνομεν, ἥτοι α') τὴν διαιρετέαν ἔννοιαν ἢ τὸ διαιρετέον ἢ διαιρούμενον ὅλον· β') τὴν βάσιν τῆς διαιρέσεως, ἥτοι ἐκεῖνο τῆς ἐννοίας τὸ γνῶρισμα, καθ' ὃ γίνεται ἡ διαίρεσις, ἢ ἀφ' οὗ ὁρμώμεθα πρὸς ζήτησιν τῶν ποικίλων τῆς διαιρετέας ἐννοίας διαφορῶν· γ') τὰ μέλη τῆς διαιρέσεως, τουτέστιν αὐτὰ τὰ εἶδη τῆς διαιρετέας ἐννοίας, τὰ ἀποτελοῦντα τὸ πλάτος αὐτῆς ἢ χρησιμεύοντα ὡς διάφοροι προσδιορισμοὶ τοῦ διαιρετέου ὅλου. Οὕτως ἐν τῷ παραδείγματι, τὰ τρίγωνά εἰσιν ὀρθογώνια, ἀμβλυγώνια καὶ ὀξυγώνια, διαιρετέον μὲν ὅλον εἶναι τό, τρίγωνα, βάσις δὲ τῆς διαιρέσεως ἡ γωνία, μέλη δὲ τό, ὀρθογώνια, ἀμβλυγώνια καὶ ὀξυγώνια.

§ 40. Περὶ τῶν εἰδῶν καὶ τοῦ τρόπου τῆς διαιρέσεως.

Ἡ διαίρεσις δύναται νὰ ἔχῃ δύο ἢ καὶ πλείονα μέλη, τούτου ἕνεκα λέγεται διχοτομία, τριχοτομία καὶ καθόλου πολυτομία.

Πᾶσα ἔννοια δύναται νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις, τούτου ἕνεκα ὑφίσταται καὶ διάφορον διαίρεσιν, διαφόρου βάσεως λαμβανομένης (συνδιαίρεσις ἢ παραδιαίρεσις). Οὕτω π. χ. οἱ ἄνθρωποι ποικιλαχῶς δύνανται νὰ διαιρεθῶσι, λαμβανομένης ὡς βάσεως ὅτε μὲν τοῦ φύλου (εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας), ὅτε δὲ τοῦ χρώματος (εἰς Καυκασίους, Αἰθίοπας κτλ.), ὅτε δὲ τοῦ τόπου (εἰς Εὐρωπαίους, Ἀσιανούς, Ἀφρι-

κανούς κτλ.), ὅτε δὲ τοῦ θρησκευματος (εἰς χριστιανούς, ὀθωμανούς, Ἰουδαίους κτλ.), ὅτε δὲ τοῦ ἐπαγγέλματος (εἰς διδασκάλους, ἰατρούς, ἱερεῖς κτλ.) καὶ οὕτως ἐφεξῆς.

Ἐὰν τὰ μέρη, εἰς ἃ ὅλον τι διηρέθη, περιέχωσι μερικωτέρας διαφοράς, τότε ἕκαστον τούτων, θεωρούμενον ὡς γένος γένος περιέχον εἶδη, ἢ ὡς ὅλον περιέχον μέρη, διαιρεῖται περαιτέρω μέχρις ἐκείνων τῶν μερῶν τοῦ πλάτους, ἕτινα εἶναι ἀνεπίδεκτα περαιτέρας διαιρέσεως, ἤτοι μέχρι τοῦ κατωτάτου εἴδους, τοῦ μόνον ἄτομα περιέχοντος¹. ἢ δὲ τοιαύτη διαίρεσις λέγεται ὑποδιαίρεσις. Π. χ. Τὰ ὄντα εἰσὶ πνευματικὰ ἢ ὑλικά. Τὰ ὑλικά εἰσιν ἢ ὀργανικὰ ἢ μὴ ὀργανικά. Τὰ ὀργανικά εἰσιν ἢ ἔμψυχα ἢ ἄψυχα κτλ.

Ἡ διαίρεσις, εἰς ἣν περιλαμβάνονται σύμπασαι αἱ ἄλλαι, καλεῖται πρωτίστη ἢ θεμελιώδης· τὸ δὲ σύστημα τῶν ἀλλεπαλλήλων διαιρέσεων ἐννοίας τινός, ἐν ᾧ αἱ διάφοροι ἐννοιαὶ, αἱ τὸ πλάτος αὐτῆς συνιστῶσαι, τάσσονται παραλλήλως ἢ ὑπαλλήλως, καλεῖται ταξινόμια (classificatio). Ὑπάρχουσι δὲ, ὡς ἄνωθεν συνάγεται, διάφορα εἶδη ταξινομιῶν².

¹ Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν μελῶν τῶν διαφορῶν διαιρέσεων, τουτέστι τῶν ποικίλων εἰδῶν καὶ γενῶν, μεταχειρίζονται κατὰ σειράν κατιούσαν τοὺς ἐξῆς ὅρους: β α σ ἰ λ ε ι ο ν, κ λ ά σ σ ι ς, τ ά ξ ι ς, ο ἰ κ ο γ έ ν ε ι α, γ έ ν ο ς, ε ἰ δ ο ς, ο ὗ ἀμεσα μέλη εἶναι τὰ ἄτομα.

² Ἀπὸ τῆς λογικῆς διαιρέσεως πρέπει νὰ διαστείλωμεν ἄλλα εἶδη διαιρέσεων, ἤτοι τὸν μερισμὸν (partitio), τὴν διάταξιν (dispositio) καὶ τὴν ὀνοματικὴν διάκρισιν (distinctio)· διότι α') διὰ μὲν τῆς λογικῆς διαιρέσεως κατατέμνεται κατὰ πλάτος ἐννοιαίτις, οὕτως ὥστε εἰς ἕκαστον μέρος παράκειται τὸ διηρημένον ὅλον ὡς κατηγορημα· β') διὰ δὲ τοῦ μερισμοῦ κατατέμνεται σύνθετόν τι ὅλον εἰς τὰ ἐξ ὧν συνίσταται μέρη, ὧν οὐδενὸς κατηγορεῖται τὸ ὅλον, οὕτω δὲ προσεγγίζει ὁ μερισμὸς εἰς τὸν ὀρισμὸν, ὃν καὶ ἀντικαθιστᾷ πολλάκις ἐπί φυσικῶν ἀντικειμένων (π. χ. τὸ δένδρον μερίζεται εἰς ῥίζαν, στέλεχος καὶ κορυφήν). Ἡ τραγωδία μερίζεται εἰς πρόλογον, ἐπεισό-

§ 41. Περὶ τῶν κανόνων τῆς διαιρέσεως.

Μετὰ τὴν διὰ τοῦ ὀρισμοῦ εὐρεσιν τοῦ βάθους ἐννοίας τινὸς χωροῦμεν εἰς τὴν διὰ τῆς διαιρέσεως εὐρεσιν τοῦ πλάτους αὐτῆς, τηροῦντες τοὺς ἐξ ἧς κανόνας, συναγομένους ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε περὶ διαιρέσεως ῥηθέντων.

α') Ἡ διαιρέσις πρέπει νὰ γίνηται ἐπὶ βάσεως, λαμβανομένης μὲν ἐκ τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων τῆς διαιρετέας ἐννοίας, τηρουμένης δὲ καθ' ὅλην τὴν διαιρέσιν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς συγχύσεως (πλήμμελής ἄρα εἶναι ἡ διαίρεσις τῶν ἀνθρώπων εἰς λευκοὺς, ἄνδρας, Εὐρωπαίους, χριστιανοὺς, λογίους, κτλ. ἔνθα διάφοροι λαμβάνονται βάσεις).

β') Ἡ διαιρέσις πρέπει νὰ περιλαμβάνη πάντα καὶ μόνα τὰ μέλη, τὰ ἀποτελοῦντα τὸ πλάτος τῆς διαιρετέας ἐννοίας, πρὸς ἀποφυγὴν ἀτελοῦς καὶ συγκεχυμένης αὐτῆς γνώσεως.

διοὺν καὶ ἕξοδον). Ὁ μερισμὸς εἶναι λίαν σπουδαῖος ἐν τῇ ῥητορικῇ· γ') διὰ δὲ τῆς διατάξεως κανονίζεται ὁ τρόπος καὶ ἡ τάξις τῆς ἐπιθεωρήσεως καὶ ἐξετάσεως ὅλου τινός, ἐκ τῆς τούτου φύσεως πηγάζοντες (τοιαύτη εἶναι ἡ διάταξις ῥητορικοῦ τινος θέματος, ἡ συζήτησις φιλοσοφικοῦ τινος ζητήματος, ἢ ἡ μεθοδικὴ κατανόμησις ἐπιστήμης τινός κτλ.). δ') διὰ δὲ τῆς ὀνοματικῆς διακρίσεως κατατέμνεται τὸ γλωσσικὸν πλάτος λέξεώς τινος πολυσημάντου, τῶν διαφόρων αὐτῆς σημασιῶν ἐκφερομένων. (Π.χ. παράστασις εἶναι καθόλου μὲν τὸ προῖόν πάσης γνωστικῆς ἐνεργείας, ἰδίᾳ δὲ ἡ διὰ τοῦ αἰσθητικοῦ προσγιγνομένη ἐν τῇ συνειδήσει εἰκῶν κτλ). Οὕτω δυνάμεθα νὰ κατατάμωμεν τὸ πλάτος τῶν πολυσημάντων λέξεων κόσμος, δεσμὸς, φύσις κτλ. αἵτινες ἄλλοτε ἄλλο σημαίνουσι, λαμβανόμεναι ὅτε μὲν ἐν κυρίᾳ, ὅτε δὲ ἐν μεταφορικῇ, καὶ ὅτε ἐν στενωτέρᾳ, ὅτε δ' ἐν εὐρυτέρᾳ σημασίᾳ. Ἀκριβῆς διάκρισις τῶν διαφόρων σημασιῶν λέξεώς τινος συντελεῖ εἰς διασάφησιν τοῦ πράγματος καὶ εἰς ἀποφυγὴν πάσης παρανοήσεως.

Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι οὐ μόνον ὁ μερισμὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ διαίρεσις προπαρασκευάζει καὶ πολλάκις ἀντικαθιστᾷ τὸν ὀρισμὸν. Οὕτως ὁ ἐν τῷ Σοφιστῇ τοῦ Πλάτωνος (σ. 219) Ξένος διὰ συχνῶν διαιρέσεων φθάνει εἰς τὸν ὀρισμὸν τῆς τέχνης τοῦ ἀσπαλιεῦτος.

Κατὰ ταῦτα ἡ διαίρεσις δὲν πρέπει νὰ ᾖ μῆτε εὐρυτέρα¹, μῆτε στενωτέρα² τοῦ δέοντος, περιλαμβάνουσα πλείονα ἢ ἐλάσσονα διαιρετικά μέρη τῶν ἐν τῷ πλάτει τοῦ διαιρετέου περιεχομένων. Ἐν ἄλλοις λόγοις τὰ διαιρετικά μέρη πρέπει νὰ ᾖναι τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ὥστε νὰ ἐξισῶνται καὶ ἐξαντλῶσι τὸ διαιρετέον ὅλον. Κατὰ ταῦτα ἀποφευκτέα εἶναι ἡ λίαν ὑπερβολικὴ καὶ μικρολόγος διαίρεσις, ἡ τὴν σύγχυσιν ἐπιφέρουσα³.

γ') Τὰ μέλη τῆς διαιρέσεως πρέπει νὰ ᾖναι ἀλλήλοις ἀντίθετα (ἀντιδιηρημένα), ἐπομένως πρέπει ν' ἀποκλείωσιν ἀλλήλα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τοῦ αὐτοῦ πλάτους ἐπαναλήψεως (πλημμελῆς ἄρα εἶναι ἡ διαίρεσις τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἰς ἀγαθὰ καὶ ὠφελίμους, διότι πολλαὶ ὠφελίμοι πράξεις εἶναι καὶ ἀγαθαί, καὶ πολλαὶ ἀγαθαὶ εἶναι καὶ ὠφελίμοι).

δ') Ἡ διαίρεσις πρέπει νὰ ᾖναι συνεχῆς, βαίνουσα βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν ἀμέσων εἰδοποιῶν διαφορῶν τῆς διαιρετέας ἐννοίας εἰς τὰς ἐμμέσους, ἥτοι ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων εἰδῶν εἰς τὰ κατώτερα, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διακοπῆς τῆς τῶν διαδεχομένων μελῶν λογικῆς σχέσεως, ἥτις διαιρετικὸν χάσμα (saltus in dividendo) καλεῖται (πλημμελῆς ἄρα εἶναι ἡ διαίρεσις τῶν φυσικῶν ὄντων εἰς ζῶα, φυτὰ καὶ ὄρυκτά ἀντί, εἰς ὄργανικὰ καὶ ἀνόργανα, ὧν τὰ μὲν ζῶα καὶ φυτὰ, τὰ δὲ ὄρυκτά καὶ ὑγρά).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΣ.

§ 42. Περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν στοιχείων τῆς ἀποδείξεως.
Ἀπόδειξις (argumentatio, demonstratio) λέγεται ἡ

¹ Ἡ διαίρεσις, «Αἱ ἠθικαὶ πράξεις εἰσὶν ἢ προστεταγμέναι, ἢ ὑποδειγμέναι, ἢ ἐπιτετραμμέναι», εἶναι λίαν εὐρεῖα.

² Ἡ διαίρεσις, «Τὰ δηλητήριά εἰσι μεταλλικὰ ἢ βοτανικά», εἶναι λίαν στενή.

³ «Simile confuso est, quicquid usque in pulverem sectum est» (Senec. Ep. 89).

παραγωγή τῆς ἀληθείας κρίσεώς τινος ἐξ ἐτέρων κρίσεων, ὁμολογουμένως ἀληθῶν¹. Ἀποδεικνύω λοιπὸν σημαίνει παριστῶ τὴν ἀλήθειαν προτάσεώς τινος ἀπὸ λόγων. Ἡ ἀπόδειξις συμπληροῖ τὸ ἔργον τοῦ τε ὀρισμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως, καθ' ὅσον ὁ μὲν ὀρισμὸς διευκρινεῖ τὰς ἐννοίας κατὰ βῆθος, ἡ δὲ διαιρέσις κατὰ πλάτος, ἡ δὲ ἀπόδειξις, ἐπιφέρουσα τὰ περὶ τῆς ἀληθείας πειστήρια.

Ἐν πάσῃ ἀποδείξει διακρίνομεν ὕλην καὶ εἶδος. Καὶ ὕλη μὲν εἶναι α') τὸ ἀποδεικτέον ἢ ἡ θέσις, β') τὰ ἐξ ὧν ἢ δι' ὧν ἢ ἀπόδειξις, ἢτοι οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι (ἐπιχειρήματα ἢ ἐγχειρήματα). εἶδος δὲ εἶναι ἡ λογικὴ σχέσις τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων ἢ ἐπιχειρημάτων πρὸς τὸ ἀποδεικτέον ἢ τὴν θέσιν. Ἐν τῇ ἀποδείξει ἡ μὲν θέσις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ συμπέρασμα, οἱ δὲ ἀποδεικτικοὶ λόγοι πρὸς τὰς ἡγουμένας (ἢ προκειμένας) κρίσεις, τὸ δὲ ἀποδεικτικὸν εἶδος πρὸς τὸ λογικὸν σχῆμα τοῦ συλλογισμοῦ. Καθόλου δ' εἰπεῖν πᾶσα ἀπόδειξις, κατὰ τύπον θεωρουμένη, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συλλογισμὸς, διαφέρουσα αὐτοῦ κατὰ τοῦτο ὅτι διὰ μὲν τοῦ κυρίως συλλογισμοῦ ἐπιδιώκεται ἡ λογικὴ ἀλήθεια κρίσεώς τινος, διὰ δὲ τῆς ἀποδείξεως ἡ πραγματικὴ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ συλλογισμὸς δύναται νὰ ᾖ κατ' εἶδος μὲν ἀληθῆς, κατ' οὐσίαν δὲ ἢ καθ' ὕλην ψευδῆς, ἔπεται ὅτι πᾶσα ἀπόδειξις εἶναι συλλογισμὸς, οὐχὶ δὲ καὶ πᾶς συλλογισμὸς ἀπόδειξις². Ἡ ἀπόδειξις, ὡς τοιαύτη, πρέπει νὰ ᾖ κατὰ ὕλην τε καὶ εἶδος ἀληθῆς.

§ 43. Περὶ τῶν τρόπων καὶ τῶν εἰδῶν τῆς ἀποδείξεως.

Πᾶσα ἀπόδειξις, μεθοδικῶς θεωρουμένη, εἶναι ἢ ἀναλυτικὴ ἢ συνθετικὴ. Καὶ ἀναλυτικὴ μὲν ἢ ὀπισθοβατικὴ λέγεται ἢ

¹ «Ἀπόδειξις μὲν οὖν ἐστίν, ὅταν ἐξ ἀληθῶν καὶ πρώτων ὁ συλλογισμὸς ᾖ, ἢ ἐκ τοιούτων, ἃ διὰ τινων πρώτων καὶ ἀληθῶν τῆς περὶ αὐτὰ γνώσεως τὴν ἀρχὴν εἴληφεν». (Ἄριστ. Τοπ. 1, 1).

² «Ἡ μὲν ἀπόδειξις συλλογισμὸς τις· ὁ συλλογισμὸς δὲ οὐ πᾶς ἀπόδειξις» (Ἄριστ. Ἀναλ. προτ. 1, 4).

τῆς ἀμέσου καὶ θετικῆς ἀποδείξεως¹, εἶναι ἐξάριετον κριτικῆς καὶ πολεμικῆς μέσον, δι' οὗ ἐξελέγχονται αἱ πεπλανημέναι καὶ ἀντιφατικαὶ δοξασίαι· συχνοτάτη δὲ αὐτῆς χρῆσις γίνεται ἐν τοῖς μαθηματικοῖς θεωρήμασιν. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐμμέσως ἀποδεικνύει τὴν στρογγυλότητα τοῦ σχήματος τῆς γῆς λέγων ὅτι, ἐὰν δὲν ἦτο τοιοῦτον, ἐν τῇ ἐκλείψει τῆς σελήνης ἢ σκιά τῆς γῆς ἤθελε προβάλλει σχῆμα γωνιώδες (ὅπερ ψευδές).

Καθ' ἕλην θεωρούμεναι αἱ ἀποδείξεις εἶναι ἢ ἐμπειρικαὶ ἢ θεωρητικαί. Καὶ ἐμπειρικὴ μὲν (ἢ ἐκ τῶν ὑστέρων) λέγεται ἢ ἀπόδειξις, ὅταν λαμβάνηται ἐκ τῆς πείρας· θεωρητικὴ δὲ (ἢ ἐκ τῶν προτέρων), ὅταν λαμβάνηται ἐκ γενικῶν ἀρχῶν, ὧν τὸ κῦρος στηρίζεται εἰς τοὺς νόμους τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οὕτω π.χ. ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ἐμπειρικῶς μὲν ἀποδεικνύεται διὰ τοῦ τεραστίου μεγέθους τῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν ὑποπιπτόντων θείων δημιουργημάτων· θεωρητικῶς δέ, ἐκ τῆς ἰδέας, ἣν περὶ τῆς τελειότητος τοῦ Θεοῦ ἔχομεν. Προσέτι ἡ ἀπόδειξις λέγεται κατ' ἀληθειαν μὲν (ἢ ἐξ ἀντικειμένου), ἐὰν οἱ λόγοι λαμβάνωνται ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἢτοι τοῦ πράγματος, ἐπομένως ἔχωσι γενικὸν κῦρος· κατ' ἀνθρωπον δὲ (ἢ ἐξ ὑποκειμένου), ὅταν οἱ λόγοι λαμβάνωνται ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ἐπομένως ἔχωσι κῦρος μόνον πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις δέχεται αὐτὰς ὡς ἀληθεῖς.

Ὡς πρὸς τὸ κῦρος αὐτῶν θεωρούμεναι αἱ ἀποδείξεις εἶναι βέβαιαι ἢ πιθαναὶ (ἐνδοξοί). Καὶ βεβαία μὲν εἶναι ἢ ἀπόδει-

μετὰ τὴν πιστοτάτην ἐκπλήρωσιν | διότι εἶναι πνευματικῆς φύσεως, τοῦ καθήκοντος. Αὕτη καθῆκον | Δὲν δύναται δὲ νὰ μηδενισθῇ ὑπὸ ἔχει νὰ ἀκολουθῇ τὸν ἠθικὸν νόμον | τοῦ Θεοῦ, δικαίου ὄντος καὶ ἀγα- καὶ τούτου ἔνεκα ὀφείλει νὰ περι- | θοῦ. Ἄρα ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθά- μένη ἀμοιβὴν ἢ ποινήν. Ἄρα ἡ | νατος. ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος.

¹ «Ἐπειδὴ ἡ κατηγορικὴ (ἀπόδειξις) τῆς στερητικῆς βελτίων, δη- λον ὅτι καὶ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀγούσης» (Ἀριστ. Ἀναλ. Ἰστ. 1, 26).

Ξις ἐκείνη, ἥτις παρέχει εἰς τὴν ἔννοιαν ἀπόλυτον καὶ ἀναμφισβήτητον κῦρος· πιθανὴ δὲ εἶναι ἡ παρέχουσα πλείονας λόγους ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς ἢ κατὰ τῆς παραδοχῆς ἐννοίας τινός¹. Εἰς τὰς πιθανὰς ἀποδείξεις κατατάσσεται α) ἡ ἐξ ἀναλογίας ἀπόδειξις², καθ' ἣν ἔκ τινων γνωστῶν ἰδιοτήτων ἀντικειμένων τινῶν συμπεραίνομεν περὶ τῆς ἀληθείας ἀγνώστων ἰδιοτήτων ἐτέρων ὁμοίων, ὁμογενῶν ἢ ὁμοειδῶν ἀντικειμένων (οὕτω π.χ. κατ' ἀναλογίαν ἔκ τῶν ἰδιοτήτων τῆς γῆς συμπεραίνομεν τὰς τῆς σελήνης· ἢ ἔκ τῆς περὶ τὰ ἄκρα συμπίεσεως περιστροφόμενου τινός μαλακοῦ σώματος συμπεραίνομεν τὴν περὶ τοὺς πόλους πίεσιν τῆς περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα κινουμένης γῆς· ἢ ἔκ τῆς ἔλξεως τῆς γῆς συμπεραίνομεν περὶ τῆς ἔλξεως τῶν οὐρανίων σωμάτων κτλ.)· β) ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς (per inductionem), καθ' ἣν ἔκ τῶν ἰδιοτήτων τῶν μερικοτήτων συμπεραίνομεν περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ὅλου³ (ὡς ἔκ τῆς ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς κινήσεως τῶν πλανητῶν Ἑρμοῦ, Ἀφροδίτης, Γῆς, Ἄρεως, Διὸς κτλ. συμπεραίνομεν ἐπαγωγικῶς περὶ τῆς ὁμοίας κινήσεως πάντων τῶν πλανητῶν— ἢ ἔκ τοῦ θανάτου τινῶν ἀνθρώπων ἀναγόμεθα εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς θνητότητος ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων). Ἡ ἀναλογία καὶ ἡ ἐπαγωγή διαφέρουσιν ἀλλήλων κατ' Ἀριστοτέλη κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκείνη μὲν εἶναι συλλογισμὸς ἀπὸ μερικοῦ εἰς μερικὸν ἢ ἀπὸ ὁμοίου εἰς ὁμοιον· αὕτη δέ, ἀπὸ μερικοῦ εἰς γενικόν, ἦτοι «ἀπὸ τοῦ καθ' ἕκαστα ἐπὶ τὰ καθ' ὅλου ἔφοδος». Ἡ ἀναλογία καὶ ἡ ἐπαγωγή εἶναι σημαντικώτατα καὶ γονιμώτατα τῆς γνώσεως βοηθήματα καὶ ἰδίως ἐν ταῖς ἐμπειρικαῖς ἐπιστήμασι. Εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἀμφοτέρων ὀφείλει ἡ νεωτέρα, καὶ ἰδίως ἡ περὶ τῆς φύσεως, ἐπιστήμη τὰς μεγάλας προόδους καὶ τὰς πλείστας ἐφευρέσεις.

¹ Ἀριστ. Ἀναλ. Ὑστ. 1,33.

² Τὴν ἐξ ἀναλογίας ἀπόδειξιν καλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης παράδειγμα (Ῥητορ. 1,21).

³ Αὐτόθι.

§ 44. Περὶ τῶν κανόνων τῆς ἀποδείξεως.

Ἡ καθ' ὕλην καὶ εἶδος ὀρθότης τῆς ἀποδείξεως ἀπαιτεῖ τὴν τήρησιν τῶν ἐξῆς κανόνων.

α') Ἡ ἀπόδειξις δὲν πρέπει ν' ἀναφέρηται εἰς ἄλλας ἐννοίας εἰμὴ εἰς τὰς ἐν τῇ θέσει ἀποδεικτέας, ἄλλως ἀποδεικνύεται ἄλλο ἀντ' ἄλλου, ὅπερ καλεῖται ἑτεροζήτησις ἢ μετάβασις εἰς ἄλλο γένος¹. Καὶ ἂν μὲν τὸ σφάλμα τοῦτο συμβαίνη ἀκουσίως, καλεῖται ἀλλαγὴ ἐλέγχου, ἂν δὲ συμβαίνη ἀκουσίως, καλεῖται ἀγνοία ἐλέγχου. Κατὰ ταῦτα δὲν πρέπει οὔτε νὰ εὐρύνηται πλέον τοῦ δέοντος ἡ ἀπόδειξις (ὡς ἐν τῇ ἀποδείξει τοῦ ἀνηθίου τῆς αὐτοχειρίας ἐκ τοῦ ὅτι «ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔδωκεν εἰς ἑαυτόν, δὲν πρέπει οὐδὲ ν' ἀφαιρέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ», ὅπερ δὲν εἶναι ὀρθὸν πανταχοῦ ἐφαρμοζόμενον, ὡς ἐν τῇ ἀποκοπῇ τῆς κόμης, τῶν ὀνύχων κ.τ.λ. ἢ ἐν τῇ διαθέσει τῶν δωρημάτων, κληροδοτημάτων κτλ.)², οὔτε νὰ συστέλληται, (ὡς ἐν τῇ ἀποδείξει τῆς ἀθωότητός τινος, ἐκ τοῦ ὅτι μέχρι τοῦδε ἔζη βίον ἀμεμπτον).

β') Ἡ ἀπόδειξις πρέπει νὰ ὀρμᾶται ἀπὸ ἀρχῶν ἀληθῶν ἢ δυναμένων ὡς ἀληθῶν ν' ἀποδειχθῶσιν. Ἡ ἀθέτησις τοῦ κανόνος τούτου παράγει τὸ ἀμάρτημα, ὅπερ καλεῖται καθόλου αἵτησις τοῦ ἐν ἀρχῇ, ἢτοι συμπέρασμα ἐκ μὴ ὡμολογημένων, ὡς ὡμολογημένων λαμβανομένων (petitio principii ἢ conclusio ex non concessis tanquam concessis)³. Εἶδη

¹ Εἰς τοιοῦτον ἑτεροζήτησιν ὡς σφάλμα περιπίπτει ὁ ἐπιχειρῶν ν' ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξίν φαντασμάτων ἐκ τοῦ ὅτι ἡσθάνθη ἀσύνηθές τι, ὡσεὶ τὸ ἀσύνηθές ἦγεν ἀμέσως εἰς τὴν παραδοχὴν φαντασμάτων.

² Δικαίως ἄρα εἴρηται ὅτι «ὁ πλέον τοῦ δέοντος ἀποδεικνύων οὐδὲν ἀποδεικνύει (qui nimium probat, nihil probat)».

³ «Ἐπεὶ τὰ μὲν δι' αὐτῶν πέφυκε γνωρίζεσθαι, τὰ δὲ δι' ἄλλων» (αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ δι' αὐτῶν, τὰ δὲ ὑπὸ τὰς ἀρχὰς δι' ἄλλων) ὅταν «τὸ μὴ δι' αὐτοῦ γνωστὸν δι' αὐτοῦ τις ἐπιχειρῇ δεικνύουσαι, τότε αἰτεῖται τὸ ἐξ ἀρχῆς» ('Αριστ. Ἄναλ. προτ. 2,16).

τοῦ ἀμαρτήματος τούτου δύνανται νὰ θεωρηθῶσι τὰ ἀκόλουθα· 1) ἡ λήψις τοῦ ζητουμένου, καθ' ἣν λαμβάνεται ὡς λόγος τῆς ἀποδείξεως αὐτὸ τὸ ἀποδεικτέον παρακεκαλυμμένον (π. χ. ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀθάνατος ὡς ἀφθαρτος). 2) ὁ διάλληλος τρόπος (ἐν κύκλῳ δεῖξις ἢ φαῦλος κύκλος), καθ' ὃν ἀποδεικνύεται τὸ ἕτερον ἐκ τοῦ ἐτέρου, (π. χ. ἡ ψυχὴ ἐστὶν αἴθερος ὡς ἀπλή, καὶ ἀπλή ὡς αἴθερος). 3) τὸ ὕστερον πρότερον, καθ' ὃ λαμβάνεται ὡς λόγος ἀποδεικτικὸς ἢ συνέπεια τῆς θέσεως (π. χ. ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἐλεύθερος ὡς ὑπεύθυνος τῶν ἑαυτοῦ πράξεων· ἔνθα τὸ ἀντίστροφον ἀληθεύει).

γ) Τὰ ἐγχειρήματα πρέπει νὰ ἔχωσι λογικὴν συνάφειαν πρὸς ἀλλήλα τε καὶ πρὸς τὴν ἀποδεικτέαν θέσιν, ἄλλως προκύπτει τὸ λεγόμενον ἀποδεικτικὸν χάσμα ἢ ἄλμα (saltus in demonstrando), ὅπερ θεωρεῖται ὡς ἀμαρτήμα, ὡς ἂν δύσκολως δύναται ν' ἀνευρεθῇ ἢ παραλειπομένη μεσιτεύουσα ἔννοια (ὡς ἐν τῇ ἀποδείξει· ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀθάνατος, Θεὸς γὰρ ὑπάρχει).

§ 45. Περὶ παραλογισμῶν καὶ σοφισμάτων.

Αἱ ἀποδείξεις, αἱ σχηματιζόμεναι παρὰ τοὺς προεκτεθέντας συλλογιστικούς κανόνας καὶ λογικούς τύπους, καλοῦνται καθόλου ἀπάται ἢ ψευδεῖς συλλογισμοί· εἶναι δὲ οὗτοι δύο εἰδῶν, ἥτοι παραλογισμοὶ καὶ σοφισματα. Καὶ παραλογισμὸς μὲν λέγεται ὁ ψευδὴς συλλογισμὸς, ὅταν γίνηται ἀκουσίως, τουτέστιν ἐξ ἐλλείψεως ὀρθῆς θεωρίας· σοφισμα δέ, ὅταν γίνηται ἐκουσίως, τουτέστι πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ἄλλων¹.

Οἱ παραλογισμοὶ καὶ τὰ σοφισματα εὐκόλως δύνανται νὰ διαγνωσθῶσι διὰ τῆς προσεκτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀναπτυχθέντων λογικῶν νόμων καὶ τυπικῶν κανόνων τὸ μὲν εἰς τὰ

¹ Κατ' Ἀριστοτέλη σοφισμα εἶναι συλλογισμὸς ἐριστικός· — «ἐριστικοὶ δὲ (λόγοι) οἱ ἐκ τῶν φαινομένων ἐνδόξων, μὴ ὄντων δέ, συλλογιστικοὶ ἢ φαινόμενοι συλλογιστικοί» (Ἀριστ. Σοφ. ἔλεγ. 2).

διανοήματα, τὸ δὲ εἰς τὴν τούτων λεκτικὴν ἔκφρασιν.

Οἱ συνήθεις τύποι τῶν σοφισμάτων εἶναι οἱ ἑξῆς·

Α') Σόφισμα ἀμφιβολίας, ὅταν μία καὶ ἡ αὐτὴ ἔννοια καὶ ἰδίως ὁ μέσος ὅρος λαμβάνηται ἐν τῇ ἀποδείξει κατὰ διάφορον σημασίαν. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ καλουμένη ὄρων τετρας (quaternio terminorum), καθ' ὅσον εἰσάγονται ἐν τῷ συλλογισμῷ ἀντὶ τριῶν τέσσαρες ὅροι, ὡς ἐκ τῆς διπλῆς ἐννοίας τοῦ μέσου ὄρου.

Ἐνταῦθα ἀνήκουσι·

α') Σόφισμα παρὰ τὴν σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν, ἥτοι ὅταν ἔννοιά τις λαμβάνηται ὅτε μὲν συλλήβδην, ὅτε δὲ μεριστικῶς. (Π. χ. ὁ ἔχων 5 ἔχει καὶ 3· ἡ ἀνθρωπίνη χεὶρ ἔχει 5 δακτύλους· ἄρα ἡ ἀνθρωπίνη χεὶρ ἔχει $5+3$ ἢ 8 δακτύλους).

β') Σόφισμα ἐκ τοῦ κατὰ τι πρὸς τὸ ἀπλῶς εἰρημένον, ἥτοι ὅταν ἔννοιά τις λαμβάνηται ὅτε μὲν μετὰ τινος περιορισμοῦ, ὅτε δὲ ἀπεριορίστως, ἥτοι γενικῶς. (Π. χ. Ὁ μαχαίρα χρώμενος (δηλ. ἀδίκως) μαχαίρα ἀποθανεῖται· ἀλλ' ὁ Πέτρος χρῆται μαχαίρα· ἄρα ὁ Πέτρος μαχαίρα ἀποθανεῖται).

γ') Σόφισμα παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως, προερχόμενον ἐκ τοῦ δισημάντου τῶν λέξεων (ὁμωνυμία) ἢ ἐκ τῆς διαφόρου αὐτῶν συντάξεως καὶ καθόλου χρήσεως. (Π. χ. ὁ ταῦρος μυκάται· ἀλλ' ὅρος τί ἐστὶ Ταῦρος· ἄρα ὅρος τι μυκάται. Οἶμαι τοὺς Ἕλληνας νικήσειν τοὺς Ῥωμαίους).

Β') Σόφισμα πλαστῆς καθολικότητος ἢ κατὰ συμβεβηκός, ὅταν λαμβάνηται κρίσις τις ὡς καθολικὴ, ἐν ᾧ τὸ κῦρος αὐτῆς κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ καθολικότητι, ἀλλ' ἐν τῇ μερικότητι αὐτῆς. Τὸ σόφισμα τοῦτο περιέχει κυρίως πῆδημα ἐν τῇ ἀποδείξει. (Π. χ. ὅ,τι ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀπερισκέπτους πράξεις ἐστὶ πονηρόν· ἀλλ' ὁ οἶνος ποιεῖ τοῦτο (ὡσάκις κατὰ τύχην πίνηται ἐν ὑπερβολικῇ ποσότητι), ἄρα ὁ οἶνος ἐστὶ πονηρός).

Γ') Σόφισμα ψευδοῦς μέσου, ἢ τοῦ μὴ αἰτίου ὡς αἰτίου, ὅταν ἐν τῇ ἀποδείξει παραλαμβάνηται ὡς μέσος ὅρος ὁ φαι-

νομένην, οὐχὶ δὲ πραγματικὴν μεσολάβησιν ἀσκῶν. Τὰ σοφίσματα ταῦτα περιέχουσιν ὡς τὰ πολλὰ ὄρων τετράδα ἢ πῆγμα ἀποδεικτικόν.

Ἐνταῦθα ἀνήκουσι·

α') Σόφισμα παρὰ τὸ μετὰ τούτου ἢ μετὰ τοῦτο, ἄρα καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἀπὸ τοῦ τυχαίως συγχρόνου ἢ ἀπὸ τῆς κανονικῆς ἀλληλουχίας τῶν φαινομένων συμπεραίνεται ἡ αἰτιώδης συνάφεια. (Π. χ. κομήτου ποτὲ ἀναφανέντος συνέβησαν δεινά· ἀλλὰ γῦν ἀνεφάνη κομήτης, ἄρα συμβήσονται δεινά).

β') Σόφισμα ἀδραναίας ἢ ἀργός λόγος, ὅταν ἡ βεβαίωσις ἐρείδεται ἐπὶ ψευδοῦς ὑποθέσεως. Τοιοῦτον εἶναι τὸ παρὰ Κικέρωνι δίλημμα· «Εἰ πέπρωταί σοι ἀναρρῶσαι ἀπὸ τῆς ἀσθενείας ταύτης, καὶ προσλαβὼν καὶ μὴ προσλαβὼν ἰατρὸν ἀναρρώσεις· εἰ δὲ πέπρωταί σοι μὴ ἀναρρῶσαι, καὶ προσλαβὼν καὶ μὴ προσλαβὼν ἰατρὸν, οὐκ ἀναρρώσεις. Ἄλλ' ἑκάτερόν ἐστι πεπρωμένον. Ἄρα περιττὴ ἡ τοῦ ἰατροῦ πρόσληψις»¹,

γ') Σόφισμα πολυζητήσεως παρὰ τὸ τὰ πλείω ἐρωτήματα ἐν ποιεῖν, ὅταν ἐπὶ σχετικῶν ἐννοιῶν (οἷαι σωρὸς κόκκων, φαλακρός, ταχύτης—Ἀχιλλεὺς καὶ χελώνη κτλ.), ὧν ὁ καθορισμὸς ἀποβαίνει δυσχερῆς, ἐπιζητῶμεν διὰ ἐπανειλημμένων ἐρωτήσεων νὰ ἀποδείξωμεν τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἀοριστίαν. Π. χ. Ἐρωτᾶται, ποιεῖ σωρὸν εἰς κόκκος; Οὐχί. Ἄλλὰ δύο; Οὐχί. Ἄλλὰ τρεῖς, οὐχί κτλ. Ἡ τοιαύτη ἐρώτησις χωρεῖ μέχρις οὗ δοθῇ θετικὴ τις ἀπόκρισις, ἐξ ἧς συμπεραίνεται ὅτι εἰς κόκκος ποιεῖ σωρὸν. — Τὸ πολυθρύλητον σόφισμα Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου, ὁ Ἀχιλλεὺς, ἀποδεικνύει ἐκ τῆς ἀτελευτηότητος μεριστικότητος τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, ὅτι ὁ ὠκύπους Ἀχιλλεὺς δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ τὴν βραδυποροῦσαν χελώνην, ἐὰν ἐν τῇ συγχρόνῳ ἀμφοτέρων κινήσει ἡ χελώνη μικρὸν τι προέχῃ, διότι ὁ Ἀχιλλεὺς ὀφείλει πάντοτε

¹ De fato 12.

νά φθάσῃ πρότερον εἰς τὸν τόπον, ὅθεν ὤρμησεν ἡ χελώνη, ἥτις πάντοτε θέλει εἶναι ἐκτετοπισμένη καὶ ἐπομένως πάντοτε θέλει προέχει τοῦ Ἀχιλλέως ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον (Ἄριστ. φυσ. ἀκρ. 6, 9).

δ') Σόφισμα ἑτεροζητήσεως ἢ διπλῆς ζητήσεως, ἥτοι τὸ παρά τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πύσματος, ὅταν, παρασιωπῶντες ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν, προβάλλωμεν ἐρώτησιν, ἧς (εἴτε καταφασκομένης, εἴτε ἀποφασκομένης) εἶναι ἤδη προαποφασισμένη ἢ ἀπάντησις ἢ ὅταν ἐκ διπλῆς καὶ ἐαυτὴν ἀναιρούσης ὑποθέσεως ἐξαγῶνται συνέπειαι, αὐταὶ ἐαυτὰς ἀνατρέπουσαι.

Ἐνταῦθα ἀνήκουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ παρά τοῖς ἀρχαίοις πολυθρύλητα σοφίσματα· ὁ ψευδόμενος¹, ὁ κροκοδειλίτης²,

¹ Ὁ λέγων, ψεύδομαι, καὶ τοῦτο λέγων ἀληθεύει, τί ποιεῖ; ψεύδεται. Ἄρα ψεύδεται ἅμα καὶ ἀληθεύει (Cicero Acad. qu. 2, 30). Ἡ κατ' ἄλλον τύπον: «Κρηῆτες ἀεὶ ψεύσται (Παύλ. πρὸς Τιμ. 1, 12)· ἀλλὰ μὴν ὁ εἰπὼν τοῦτο (Ἐπιμενίδης) Κρηῆς ἦν, ἄρα καὶ ψεύστης, ἄρα ψευδὲς ὅτι οἱ Κρηῆτες ψεύσται, ἄρα οἱ Κρηῆτες ἀληθεῖς, ἄρα καὶ ὁ εἰπὼν τὴν ῥῆσιν ἐκείνην ἀληθής, ἄρα ἀληθὲς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ῥηθὲν ὅτι Κρηῆτες ἀεὶ ψεύσται, ἄρα κτλ.

² Αἰγυπτία τις μήτηρ συνάπτει διάλογον σοφιστικὸν μετὰ κροκοδείλου τινός, ἀρπάσαντος τὸ τέκνον αὐτῆς. Ἡ μήτηρ ζητεῖ τὸ τέκνον αὐτῆς· ὁ δὲ κροκοδείλος ἀποκρίνεται· Θέλω σοι δώσει τὸ τέκνον, εἴαν μαντεύσης, τί κατὰ ταύτην τὴν στιγμήν διανοοῦμαι νὰ πράξω. Ἡ μήτηρ ἀπαντᾷ· Διανοεῖσαι νὰ μὴ μοι ἀποδώσης τὸ τέκνον. Τότε συνάπτεται ὁ ἐξῆς διάλογος: Κροκ. Εἴτε ἠλήθευσας, εἴτε ἐψεύσθης, δὲν θέλω σοι ἀποδώσει τὸ τέκνον, διότι, ἂν μὲν ἠλήθευσας, δὲν θέλω σοι ἀποδώσει τὸ τέκνον συνωδᾶ πρὸς τὴν ὁμολογίαν σου (= διότι ἠλήθευσας)· ἂν δὲ ἐψεύσθης, πάλιν δὲν θέλω σοι ἀποδώσει αὐτὸ κατὰ τὴν ἀμοιβαίαν συμφωνίαν (=διότι ἐψεύσθης). Μήτηρ. Εἴτε ἠλήθευσας, εἴτε ἐψεύσθην, ὀφείλεις νὰ μοι ἀποδώσης τὸ τέκνον· διότι ἂν ἠλήθευσας, ὀφείλεις νὰ μοι ἀποδώσης αὐτὸ κατὰ τὴν συμφωνίαν (=διότι ἠλήθευσας)· ἂν δὲ ἐψεύσθην, ὀφείλεις πάλιν νὰ μοι ἀποδώσης αὐτὸ, διὸ ἀληθεύει τὸ ἐναντίον, ὅτι δηλαδὴ θέλεις μοι ἀποδώσει τὸ παιδίον (=διότι ἐψεύσθην) (δισώθη τὸ σόφισμα τοῦτο

(Α. ΣΠΑΘΑΚΗ, ΛΟΓΙΚΗ).

ὁ Πρωταγόρας καὶ ὁ Εὐαθλος ¹, καὶ τὰ παρόμοια.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Σοφιστικοῖς ἐλέγχοις διεπραγματεύθη διεξοδικῶς τὰ περὶ σοφισμάτων, ὧν μεγίστην χρῆσιν ἐποιοῦντο οἱ ἐπ' αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ σοφισταί, οἱ τὸν ἥττονα λόγον κρείττω καὶ τὸν κρείττονα ἥττω ποιοῦντες (Πρβλ. Ἀριστοφ. Νεφ. 884 κτλ.), καθ' ὧν σφοδρῶς κατηνέχθη ὁ δαιμόνιος Σωκράτης.

ἐν μέρει παρὰ τῷ Λουκιανῷ ἐν Βίων πράσει. Πρβλ. καὶ Quintil inst. orat. 1,10).

¹ Πρωταγόρας ὁ ῥήτωρ εἶπεν εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Εὐαθλον, μὴ θέλοντα νὰ πληρώσῃ τὰ διδάκτρα, ὅτι εἴτε νικήσῃ εἴτε νικηθῇ ἐν τῷ δικαστηρίῳ θὰ πληρωθῇ, τὸ μὲν κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν δικαστῶν, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀμοιβαίαν συμφωνίαν, καθ' ἣν ἢ ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐπιτυχία τοῦ Εὐάθλου ὑπεχρέωνεν αὐτὸν νὰ πληρώσῃ τὸν διδάσκαλον.—Ὁ Εὐαθλος ἀντιστρέψας τὸν συλλογισμόν εἶπεν εἰς τὸν Πρωταγόραν ὅτι ἐν οὐδετέρῃ τῶν περιστάσεων θέλει πληρώσει αὐτὸν, τὸ μὲν κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν δικαστῶν, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀμοιβαίαν συμφωνίαν (A. Gell. 5,10).